

INGLIZ TILI MATNLARIDA APOSTROF (‘) TINISH BELGISINING ISHLATILISHI

G‘afurova Nigora Sa‘dullayevna

“TIQXMMI”MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti ingliz tili o‘qituvchisi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidagi tinish belgilaridan biri apostrof (‘) belgisining ishlatilish mohiyati va aynan o‘zbek tilida qanday ma’nolarni ifodalashi misollar bilan yoritib beriladi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardagi matnlarda bu tinish belgining ishlatilishi va o‘zining mazmun-mohiyatini saqlab qolganlik darajasini tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tinish belgilari, apostrof, egalik shakli ot, otlarning ko‘plik shakli, qisqartmalar, harflar tushib qolishi, sifat.

Annotation. This article analyzes and the use and semantic features of apostrophe (‘) with some examples within the text and how it means in the uzbek language . Moreover, the use of this punctuation mark in social digital contexts and the level of changing its function is discussed in this article.

Key words: punctuation, apostrophe, possessive case, plural form of nouns, contractions, omission of letters, adjective.

Tinish belgilari yozuvning tarkibiy qismi hisoblanib, yozuv takomillashib rivojlanib borgan sari tinish belgilarining ishlatilishi ham o‘zgarib bormoqda. Garchi internet lingvistikasiga e’tibor 30 yillik tarixga ega bo‘lsa-da, tinish belgilarining aynan ijtimoiy tarmoqlarda ishlatilishi tilshunoslar tomonidan yaqin yillarda o‘rganilayapti va filolog olimlar orasida qizg‘in bahslarga sabab bo‘lmoqda.

Tinish belgilarining o‘zgarishi bilan gap mundarijasi - gapning mazmunida ham, ohangida ham, qurilishida ham o‘zgarish yuz beradi. [Bahriddonova,2015:10] Ayrim olimlar fikriga ko‘ra esa, tinish belgilari yozuvchining fikrlarini o‘quvchiga aniqroq yetkazib berishga xizmat qiladi. [Keyn,1983:69]. Shunday ekan ijtimoiy tarmoqlarda ham yozuvchi va o‘quvchining yuzma-yuz muloqoti sodir bo‘lmaganligi sababli tinish belgilari ma’no yetkazib berishda yordamga chaqiriladi. Yozuvning rivojlangani sari tinish belgilari ham birgalikda rivojlanib boradi.

Ingliz tilida bir nechta tinish belgilari mavjud. Apostrof (‘) tinish belgisi ingliz tilida keng qo‘llanib keladigan tinish belgilaridan biri hisoblanadi. Ammo ingliz tili

lingvistikasida apostrof yaqin o'tmishga ega, chunki bu belgidan oldin foydalanilmagan, bu belgi qaratqich kelishigini ifodalash uchun yaratilgan. [Bredley,1943:48] Bu tinish belgi bir necha vazifalarni bajaradi. Ulardan biri birlikdagi otga 's qo'shimchasi qo'shib qarashlilikni ifodalaydi va o'zbek tiliga –ning deb tarjima qilinadi:

Child's pen-bolaning ruchkasi

Lekin ot ko'plikda kelsa, u holda s harfidan keyin faqatgina apostrof (') belgisi ning ma'nosida qo'llaniladi:

Girl's hat- qizning shlyapasi

Girls' hats- qizlarning shlyapalari

Ayrim otlar ko'plikda o'zagini o'zgartirganligi sababli ularning oxirida apostrof (') belgisi ham –s qo'shimchasi qo'shiladi:

Children's balls- bolalarning koptoklari

Ayrim qisqartirib yozilgan so'zlarda nuqta va apostrof (') belgisi undan keyin esa –s qo'shimchasi keladi. Masalan:

Co.'s balance- kompaniyaning balansi

Aynan shu so'zning ko'pligiga -s qo'shilsa, nuqtadan keyin yoziladi:

Cos.' balance- kompaniyalarning balansi

Ingliz tilida qo'shma otlarda apostrof (-') so'zning eng oxiriga qo'yiladi

My mother in-law's new car- mening qaynonamning yangi mashinasi

Attorneys general's appointments – bosh prokurorlarning tayinlanishi

Bir narsa har ikkala kishiga tegishli bo'lsa, u holda egalikni bildiruvchi apostrof (') va –s, ya'ni –s ikkinchi otga qo'shiladi:

Brown & Nelson's store- Braun va Nelsonning do'koni

Soldier and sailor's house- askarlar va dengizchilar uyi

Agar alohida egalik har ikkala shaxs yoki narsaga tegishli bo'lsa u holda apostrof belgisi (') har bir otga qo'shiladi:

Men's, women's, and children's clothing- erkaklar, ayollar va bolalarning kiyimlari

Mr. Fox's and Mr. Green's wives- Janob Foks va Janob Greyning rafiqalari

Ingliz tilidagi joy nomlari, firma va tashkilot nomlari, institut va universitet nomlari tarkibidagi '-s qo'shimchasi o'zgarimas va rasmiy nomlar sifatida qabu qilinadi:

St. Peter's Church –Avliyo Peter ibodaxonasi

St. Elizabeth's hospital- Avliyo Elizabetta kasalxonasi

Workers' Union- Ishchilar uyushmasi

Ingliz tilidagi shaxssiz va noaniq olmoshlarga egalikni bildirish uchun -s harfidan oldin apostrof (') belgisi qo'yiladi.

One's home- kimningdir uyi

Another's idea-boshqaning fikri

Each other's books – bir-birlarining kitobi

Birlik egalik shakli quyidagi kabi umumiy atamalar tarkibida ham apostrof birlikdagi egalik shaklida keladi:

Arm's length-qo'l uzunligi

Printer's ink- printerning rangi

Attorney's fee- advokat to'lovi

Ingliz tili matnlarida qisqartmalar tarkibida va ayrim harflarning tushib qolganligini ko'rsatish uchun apostrof tinish belgisi kelishi mumkin.

I've- I have

don't-do not

It's- it has/ it is

ne'er-never

e'er-ever

Shuningdek faqatgina harflar emas, balki raqamlar tushib qolganligini ham ifodalashi quyidagi misollarda ko'rinadi:

class of '08 (2008)- 2008-yil sinfi

spirit of '76(1776)- 1776- yil ruhi

Ingliz tili matnlarida harflarning ko'pligini nazarda tutilganda ham apostrof belgisini ishlatiladi:

He never crosses his t's- U hech qachon o'zining t harfilarini chiziqchasini chizmaydi.

a number of s's- s harflarining soni

his resume had to many I's- uning rezyumisida juda ko'p I harfi bor.

Shuningdek quyidagi so'zlarda garchi egalik hamda qisqartma shakllar bo'lmasa ham apostrof thish belgisi ishlatilgan va ko'plik ma'nosini ifodalaydi:

Do's and don't's – dollar va don'tlar

Which's and that's –whichlar va thatlar

Ba'zan egalik shakli of ning o'rniga keladi:

1 day's labour- bir kunlik mehnat

2 week's pay- ikki haftalik to'lov

2 hour's traveltime- ikki soatlik sayohat vaqti

Nutqda ohangdorlik, jozibadorlikni ifodalash uchun –s va –ce harf va harf birikmalari bilan tugagan otlardan keyin –s harfi bilan boshlanadigan so'zlar kelsa, faqatgina apostrof (') qo'yiladi. Buni quyidagi misollarda uchratishimiz mumkin:

for old times' sake- eski vaqtlar haqi uchun

for acquaintances' sake- tanishganimiz uchun

Ingliz tilida egalik shakldagi ot sifat o'rnida kelsa ham apostrof ishlatiladi:

He is a friend of John's- u Jonning do'stlaridan biri

Stern's running sale- Stern savdosi

Gerund shaklidagi fe'ldan oldin kelgan ot ham apostrof (') belgisi va –s harfi bilan keladi:

In the event of Mary's leaving- Merining jo'nashi voqeasida

Apostrof tinish belgisi savdo belgilari nomlaridan keyin ham apostrof tinish belgisi keladi, ammo bunday holatlarda bu tinish belgisi egalik ma'nosini ham, qisqartirilgani ham ifodalamaydi. Bu holatda bu tinish belgilari shu savdo belgilarining o'zgaras bir qismi hisoblanadi va apostrof (') belgisi hech qachon tushirib qoldirilmaydi:

We are going to Mcdonald's to have lunch- Biz tushlik qilish uchun Makdonaldga bormoqchimiz.

Ba'zan atoqli otlarning ko'pligini yasash uchun ham bu tinish belgidan foydalaniladi:

There are two Macy's in this county- Bu kountlikda ikkita Mekiy bor.

Harflar qisqartmasi fe'lga aylanganda ya'ni o'z xususiyatini yo'qotib fe'l vazifasini bajarganda uning tarkibida apostrof tinish belgisini kuzatishimiz mumkin:

He OK'd- U okey dedi.

Bu tinish belgisi ba'zan boshqa tinish belgilari bilan ham kelishi mumkin:

"The suspects told me they were just 'walkin' and talkin','" the detective recalled.

Quyidagi misolda apostrof tinish belgisi (') qo'shtirnoq (" ") va vergul (,) bilan birga kelmoqda va o'quvchi bu yerda apostrofnı qo'shtirnoqni apostrof belgisi bilan adashtirishi mumkin. Yuqoridagi misolda talkin' bilan birga kelgan belgi qo'shtirnoq belgisi bo'lib, bu yerda tushib qolgan g harfini o'rniga kelgan . 'walkin' dan oldin kelgan talkin', dagi verguldan keyin kelgan tinish belgilari bittalik qo'shtirnoq deyiladi va bu misolda shu ikki so'z kinoya va estehzo bilan aytilganini yozuvda ifodalab kelmoqda.

Apostrof belgisi agar gap oxirida kelib egalikni ifodalasa nuqtadan oldin qo'yiladi:

The phone number he called was the Wilsons'.

Ijtimoiy tarmoqlarda tinish belgilarining ishlatilishi turli munozaralarga sabab bo'lmoqda. Chunki Ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari bu tinish belgisidan foydalanishda mavjud qoidalarnı chetlab o'tmoqda. Montkleyr Davlat Universiteti professori Jay Livingston quyidagi gaplarnı apostrof belgisining noto'gri qo'llanilganligiga misol tariqasida keltirib o'tadi: *No exchange or return on DVD'S. All sales are final.*

Bu yerda apostrof belgisi o'rinsiz ishlatilgan, bu yerda shunchaki oting ko'plik shakli kelishi kerak.

Tinish belgilardan foydalanish faqatgina norasmiy ijtimoiy guruhlarda emas, balki rasmiy electron manbalarda ham kuzatilmoqda . Bunga misol qilib AQSh sobiq

prezidenti Donald Tramp twitter rasmiy sahifasida yozilgan quyidagi xabarni ham olishimiz mumkin: *It was honor to welcome Mayor's from across America to WH. My administration will always support local government and listen to the leaders who know their communities best.*

Ushbu misolda ham bu tinish belgi o'rinsiz ishlatilgan. Tinish belgilarining ishlatilish qoidasiga ko'ra, otlarning ko'pligi nazarda tutilganda tinish belgilari ishlatilmaydi, ya'ni bu yerda shunchaki Mayors yozilishi kerak edi.

Til uzviy rivojlanib boradi. U bilan birga uning bir qismi yozuv va tinish belgilari ham mukammalashib bormoqda. Bu ayniqsa elektron matnlar va ijtimoiy tarmoqlarda yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Tinish belgilari matnda yozuvchining o'y fikrlarini o'quvchiga yanada yorqinroq yetkazib berishga xizmat qilmoqda. Elektron matnlardagi tinish belgilari ba'zan yangi ma'no ifodalab, o'zining vazifasini yanada kengaytirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bahriddinova B. Zamonaviy o'zbek punktuatsiyasi asoslari.- Toshkent, Akademnashr, 2015.
2. Kasagrand J. The best punctuation, period.-Berkeley, Ten speed press,2014.
3. Kaufman L. The Blue book of Grammar and punctuation.- The USA San-Francisco, Jossey Bass, 2014.
4. Qilichev , Z. M., & Aralov , M. M. (2023). TOPOGRAFIK CHIZMACHILIK FANINI O'QITISHDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING GRAFIK TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH TAHLILI. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(7), 674–679. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1100>
5. Aralov, M. M. (2022). Muhandislar tayyorlash ta'limining muammolari va yutuqlari. *international conference on learning and teaching*, 1(4), 107–111. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/iclt/article/view/2630>.
6. Ibragimov Utkir Nurmamat o'g'li, and Aralov Muzaffar Muxammadiyevich. 2022. "Topografik kartalar yaratishning asosiy usullari". *arxitektura, muhandislik va zamonaviy texnologiyalar jurnali* 1 (4):31-33. <https://www.sciencebox.uz/index.php/arxitektura/article/view/4913>.
7. Мирмахмудов Э.Р., Ниязов В.Р., Аралов М.М. Анализ точности геодезических пунктов топографических карт вблизи промышленных объектов // *Universum: технические науки: электрон. научн. журн.* 2021. 2(83).

URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/11285> (дата обращения: 25.02.2021).

8. Мирмахмудов Э.Р., Ниязов В.Р., Аралов М.М. Проектирование геодезической сети сгущения в окрестности промышленных объектов // Вестник науки. Научный журнал. №5-1(7), С. 212-220.

9. Э.Р.Мирмахмудов, Э.Эгамбердиев, М.М.Аралов. Рекогносцировка пунктов геодезической сети в окрестности г. Карши. Современная наука в условиях модернизационных процессов: проблемы, реалии, перспективы. 2021. 261-267.

10. Аликулов, Ф., & Аралов, М. (2022). Рельефнинг рақамли моделларини учувчисиз учиш аппаратлари ёрдамида яратиш. *Innovatsion Texnologiyalar*, 1(4), 131–134. Retrieved from <https://ojs.qmii.uz/index.php/it/article/view/127>.

11. Aralov, M. M. (2022). Muhandislar tayyorlash ta'limining muammolari va yutuqlari. *International conference on learning and teaching*, 1(4), 107–111. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/iclt/article/view/2630>